

**ПІДПРИЄМНИЦТВО. МЕНЕДЖМЕНТ.
МАРКЕТИНГ. ЛОГІСТИКА.****BUSINESS. MANAGEMENT.
MARKETING. LOGISTICS.**

УДК 336.14(477)

**ПРОЗОРИСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ**

Н.А. Бак, к.е.н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна

Бак Н.А. Прозорість бюджетного процесу як фактор підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні.

У статті досліджено та поглиблено зміст прозорості бюджетного процесу, проаналізовано досягнутий рівень транспарентності бюджетного процесу в Україні, обґрунтовано можливі заходи з її посилення в інтересах розвитку демократичного суспільства.

Ключові слова: прозорість, транспарентність, бюджетний процес, бюджетний менеджмент

Бак Н.А. Прозрачность бюджетного процесса как фактор повышения эффективности бюджетного менеджмента в Украине.

В статье исследовано и углублено содержание прозрачности бюджетного процесса, проанализировано достигнутый уровень транспарентности бюджетного процесса в Украине, обоснованы возможные действия по ее усилению в интересах развития демократического общества.

Ключевые слова: прозрачность, транспарентность, бюджетный процесс, бюджетный менеджмент

Bak N.A. Transparency of the budget process as a factor of the budget management efficiency' rising in Ukraine.

In the article the essence of the budget process transparency is investigated and deepen, the achieved level of the budget process transparency in Ukraine is analyzed, the potential actions which directed to its strengthen due to interests of the democratic society' development are proved.

Keywords: transparency, budget process, budget management

Розвиток демократичних процесів в Україні стосується різних сторін суспільного життя, в тому числі функціонування її бюджетної системи. Закумульовані нею фінансові ресурси, за визначенням, повинні бути спрямовані на задоволення потреб усього суспільства та окремих його територіально обумовлених складових. Проте недостатньо висока, часто неочевидна ефективність використання бюджетних ресурсів в Україні ставить на порядок денний завдання поліпшення функціонування системи бюджетного менеджменту в цілому та вдосконалення механізму дії окремих її елементів. Одним з таких потенційно дієвих заходів є забезпечення прозорості владних рішень, які приймаються на тій чи іншій стадії планування та виконання державного бюджету. Але, незважаючи на проходження бюджетною системою України різних етапів свого становлення та розвитку, питання прозорості бюджетного процесу, на жаль, залишається актуальним уже третій десяток років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невіршених раніше частин проблеми

Огляд наукових досліджень і публікацій підтверджує, що в Україні зростає інтерес учених до теоретичних і практичних проблем реалізації бюджетного процесу. На необхідність повного та своєчасного розкриття інформації про стан формування та використання фінансових ресурсів суспільства неодноразово звертали увагу такі вітчизняні науковці, як Дем'янюк А., Зайчикова В.В., Кириленко О., Михайленко С., Петрашко П., Фролов С. та інші [1]. Ними, а також іншими фахівцями-економістами було вивчено зарубіжний досвід і обґрунтовано заходи, які можуть і повинні сприяти досягненню результативності вказаного процесу, методи забезпечення прозорості державного бюджету та залучення громадськості як суб'єкту контролю за використанням бюджетних

ресурсів, зокрема, громадські слухання, «електронний уряд» [2].

Однак залишаються невирішеними актуальні питання формування повноцінного механізму розкриття бюджетної інформації. Складна ситуація, в якій перебуває фінансова система держави, а також особливості громадсько-політичних процесів, що відбуваються в країні, загострюють проблему непрозорості кількісних і якісних характеристик грошових потоків, якими управляють органи загальнодержавної та місцевої влади в Україні. Це потребує активізації наукових досліджень у сфері бюджетного процесу та відповідного обґрунтування можливостей розширення доступу громадськості до бюджетної інформації.

Мета статті. Автор має на меті поглибити зміст прозорості бюджетного процесу, проаналізувати досягнутий її рівень в Україні та запропонувати можливі заходи з її посилення в інтересах усіх зацікавлених сторін: громадян, громадських інститутів, органів влади тощо.

Виклад основного матеріалу

Принцип прозорості бюджетної системи (в поєднанні з її публічністю) зафіксований статтею 7 Бюджетного кодексу України. Звертає на себе увагу той факт, що бюджетна система як «сукупність державного бюджету і місцевих бюджетів» (пп. 2.1.5. Бюджетного кодексу України) вже за визначенням є прозорою. Адже зміст Державного бюджету та місцевих бюджетів є очевидним, склад останніх чітко унормовано законодавством (пп. 2.1.34 Бюджетного кодексу України). При цьому відсутні розходження в трактуванні Державного бюджету та місцевих бюджетів, які зафіксовані положеннями фінансової теорії, та їх втіленням на практиці (як це нерідко відбувається у вітчизняних реаліях). Тому вважаю, що зміст законодавчо визначеного принципу публічності та прозорості стосується не загалом бюджетної системи країни, тобто знерухомлених показників дохідної та видаткової частини бюджетів різних рівнів, їх фінансування, а тих рішень і заходів, які зумовили появу таких показників. Йдеться саме про бюджетний процес – діяльність, до якої залучені різні суб'єкти – «організації, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями» (п. 19.3 Бюджетного кодексу України). У зв'язку з цим доцільно підтримати пропозицію Буковинського С.А. та інших вітчизняних науковців про уточнення місця [3], а також способів реалізації принципу публічності та прозорості в бюджетній сфері на вищевикладених засадах.

Глибшого розуміння потребує і сам зміст прозорості (транспарентності – за зарубіжною термінологією) в бюджетному процесі. Зауважимо, що фахівці у сфері державного бюджету використовували та використовують різні терміни, які передбачають інформування громадськості, виборців щодо запланованого та реального стану основного фінансового плану держави, а саме: публічність, гласність, правдивість. Наприклад, оста-

нні два терміни мав на увазі Ф. Нітті, вказуючи на те, що «в бюджеті повинні бути зазначені всі доходи і всі витрати без будь-яких даремних приховувань чи таємних визначень» [4].

Таке трактування прозорості державного бюджету порушує питання про її ступінь. Природно, що саме вимоги забезпечення державної безпеки є визначальним критерієм межі, до якої повинна розкриватися суспільству інформація про вхідні та вихідні потоки бюджетних ресурсів. Такий підхід зафіксовано в статті 31 Бюджетного кодексу України «Тамні видатки». Водночас зміст останніх, передбачених на діяльність органів державної влади, в інтересах національної безпеки, їх потенційно можливий склад і розмір законодавством не визначені. Це дозволяє центральним органам влади за певних політико-економічних обставин маніпулювати бюджетними показниками, штучно звужуючи доступ громадськості до відповідних даних про, насамперед, використання загально-суспільних коштів.

На противагу зазначеному, унормоване законодавством поняття «таємні видатки» не стосується місцевих бюджетів, що фактично повинно означати абсолютно повне та своєчасне розкриття бюджетної інформації органами місцевого самоврядування та виконавчими органами влади на місцевому рівні. Проте в багатьох випадках, за бажання бути поінформованим про стан доходів і видатків місцевих бюджетів, з'являються штучні бар'єри, аж до появи адміністративних вказівок щодо дозованого надання інформації про бюджетні показники.

Крім того, не тільки обсяг (кількість), але й якість останніх нерідко породжує більше питань, ніж відповідей на них. Так, показники Державного бюджету та місцевих бюджетів, як правило, подаються укрупненими, без належної деталізації та конкретизації по джерелах доходів і цільовому спрямуванню бюджетних ресурсів. При цьому дохідлива бюджетна інформація, яка б вимірювалася в масштабі, принаймні, до 1,0 тис. грн., практично недоступна. Звичайно, для фінансового плану, баланс якого вимірюється сотнями мільярдів гривень, показник в одну чи навіть десять тисяч гривень є мізерним. Але такі грошові суми відображають фінансування не просто окремої галузі національної економіки чи розпорядника бюджетних коштів (тобто тієї чи іншої бюджетної установи). Зрештою, як одержувачами бюджетних ресурсів, так і їх реальними продуцентами, є конкретні громадяни (об'єктивно, платники податків), розмір багатьох потреб яких досить часто вимірюється зазначеними показниками.

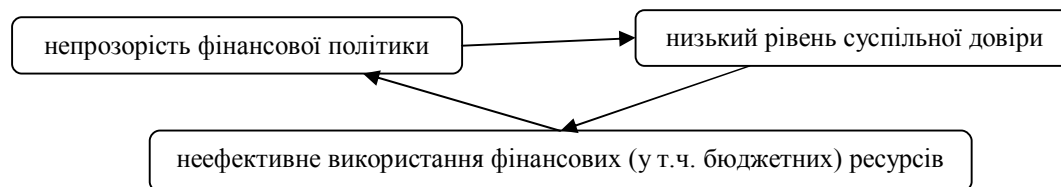
В багатьох розвинутих країнах ситуація протилежна. Наприклад, у Німеччині «ціна рядка», тобто вимога до деталізації статей державного бюджету по сумах, складає 10 євро. Тому німецькі громадяни знають, як формується державний бюджет і на що використовується практично кожне євро [5]. На відміну від них, нашим співгрома-

дянам приходится обмежуватися неповноцінною бюджетною інформацією.

Її низька якість зумовлена й тим, що органи державного управління різних рівнів розкривають, як правило, власні здобутки, тобто позитивні результати реалізації бюджетної політики. Зрозуміло, насамперед такі дані є відображенням загальної ефективності діяльності органів влади. Проте однобоке подання фінансової, в тому числі й бюджетної інформації, з одного боку, фактично є напівправдою, а з іншого, – не дозволяє суспільству адекватно реагувати на різноманітні виклики та загрози, що є наслідком кризових умов розвитку національної економіки. В підсумку формуються додаткові підстави для виключно критичної (часто критиканської) оцінки дій владних структур замість належного розуміння та сприйняття антикризових соціально-економічних заходів (болісних – у короткостроковому періоді, але продуктивних – на більш тривалий проміжок часу). Вважаю, що обізнаність щодо реального стану справ у національній економіці та відповідна

готовність суспільства до подолання фінансових труднощів може стати одним з чинників потенційного підвищення дієвості державної соціально-економічної політики та її бюджетного вектору. Адже за такого підходу ймовірно підтримання високого рівня довіри громадян до органів влади, яка є важливим фактором успішної реалізації насамперед їх фінансової політики.

Нажаль, сьогодні в Україні сформувався, як констатує академік Геєць В.М., низький рівень інституціональної довіри до таких складових, як держава (уряд і місцеві органи влади) та бізнес, а засоби масової інформації, котрі мають високий рівень довіри, дуже часто підконтрольні державі, бізнесові або їх взаємозалежним олігархічним не інституціональним об'єднанням, не виключається їх безвідповідальна поведінка стосовно майбутнього, що зумовить повторення кризи, а також нерациональне використання природних і суспільних ресурсів шляхом обману [6]. Це породжує замкнуте коло негативних явищ:

Особливо вплив фактору довіри посилюється на територіальному рівні, де зв'язки між членами громади (інституціями, виборцями, управлінським апаратом) суттєво сильніші, ніж на рівні держави і, відповідно, загальнодержавних органів управління. Тому довіра до, в першу чергу, механізмів використання фінансових ресурсів території, які задіюють органи місцевого самоврядування, потенційно створює додаткові можливості й стимули для безпосередніх донорів таких грошових коштів – платників податків – брати участь у формуванні цих ресурсів надалі. З іншого боку, непрозорість бюджетного процесу, особливо на місцевому рівні, є однією з перешкод до, наприклад, інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування, а також здійснення ними запозичень до місцевих бюджетів (нагадаємо, Бюджетним кодексом України передбачена така можливість тільки щодо бюджету розвитку, іншими словами, насамперед з метою інвестування). Адже будь-який кредитор (незалежно від того, чи він представляє суто банківський сектор країни, чи є інвестором на ринку цінних паперів) потребує мінімізації ризиків щодо розміщення власних фінансових ресурсів. Її значною мірою повинен забезпечити позичальник (у нашому випадку – орган місцевого самоврядування), що, серед іншого, передбачає одержання детальної інформації про стан місцевих фінансів і, зокрема, місцевих бюджетів на відповідній території.

У зв'язку з цим зауважимо, що принцип прозорості передбачає розкриття різних складових бюджетної інформації (показників доходів, витрат і кредитування, фінансування бюджету) причому не тільки по факту одержаних результатів, але й щодо всіх інших етапів бюджетного процесу. Так, виконавчі органи державної влади в цілому виконують статті 58-62, 80 Бюджетного кодексу України, формуючи та оприлюднюючи звітність про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Проте абсолютно недостатніми, неясними, недохідливими, а в більшості випадків і недоступними є соціально-економічні показники, які слугують вихідною базою при плануванні показників відповідних бюджетів. Зазначене особливо актуально в умовах фактичного згорання політики фіскальної децентралізації та звуження рамок місцевого самоврядування в Україні, коли не те, що рядові виборці, але й місцеві фахівці-фінансисти недостатньо володіють інформацією щодо походження тих чи інших числових даних, доведених по вертикалі державного управління з Міністерства фінансів України як бюджетні орієнтири. Така ситуація зумовлює неефективність управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні протягом усього бюджетного періоду: необхідність постійного внесення змін і доповнень до бюджетних показників, перманентний пошук нових джерел доходів, лобювання рішень центральних органів влади про надання додаткових

дотацій і субвенцій, тощо. Особливо значимим для громадян-платників податків є адміністративний тиск на розпорядників бюджетних коштів щодо нарощування їхніх доходів по спеціальному фонду, яке часто набуває форми благодійних внесків, тобто вилучень з індивідуального чи сімейного доходу споживачів послуг таких бюджетних установ. Наприклад, у Чернівецькій області показник виконання плану по таких власних надходженнях бюджетних установ, як благодійні внески, в 2011 р. було виконано на 353,7%, а в 2012 р. – на 490,7%. При цьому їх частка у власних доходах розпорядників бюджетних коштів перевищила 35,0%. Зростання ваги власних надходжень бюджетних установ в цілому по Україні відображено на рисунку.

Як свідчить практика минулих бюджетних періодів, у третьому-четвертому кварталах особливо загострюється ситуація з виконанням запланованих показників місцевих бюджетів, а також проходженням відповідних коштів по відкритих в установах Державної казначейської служби України рахунках.

Справедливо буде відмітити, що недостатня транспарентність бюджетного процесу не є виключно вітчизняною проблемою. Пошуком напрямів її вирішення активно займаються на всьому пострадянському просторі, особливо в Російській Федерації [7]. Понад це, зауважимо, що з 2007 року діє схвалений Радою керівників МВФ один з дванадцяти міжнародно визнаних фінансо-

вих стандартів – Кодекс належної практики забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері [8]. З урахуванням його положень Міжнародне бюджетне партнерство, засноване 1997 року, ініціювало оцінку Індексу відкритості бюджету. Він визначає, чи уряд надає доступ суспільству до восьми основних бюджетних документів і чи вони є зрозумілими, своєчасними та корисними. Ці документи – бюджетна декларація, проект бюджету, бюджет для громадян, квартальні звіти про виконання бюджету, піврічний звіт, річний звіт і звіт про аудит. За Індексом відкритості бюджету у 2010 р. Україна посіла доволі високе 19-те місце у вибірці з 94 країн. При цьому вона випередила всі інші країни СНД і Грузію, а також деякі країни – члени Європейського Союзу. Оцінка України зросла з 55 балів у 2008 р. до 62 балів у 2010 р., здебільшого за рахунок публікації інформації про проект бюджету. Крім того, як було зазначено в огляді, уряд України публікував протягом року бюджетні звіти, які відповідають міжнародним стандартам [9]. Проте за аналогічною оцінкою в 2012 р. Україна посіла 35 місце серед 100 країн, отримавши 54 бали зі 100 можливих. Цей показник виявився більшим за середню оцінку в 43 бали для всіх досліджуваних країн, проте нижчий за показник сусідніх країн, зокрема Болгарії, Польщі, Росії, Словаччини та Чеської Республіки. Крім того, 2012 року бал України знизився до 54 порівняно з 62 балами 2010 року [10].

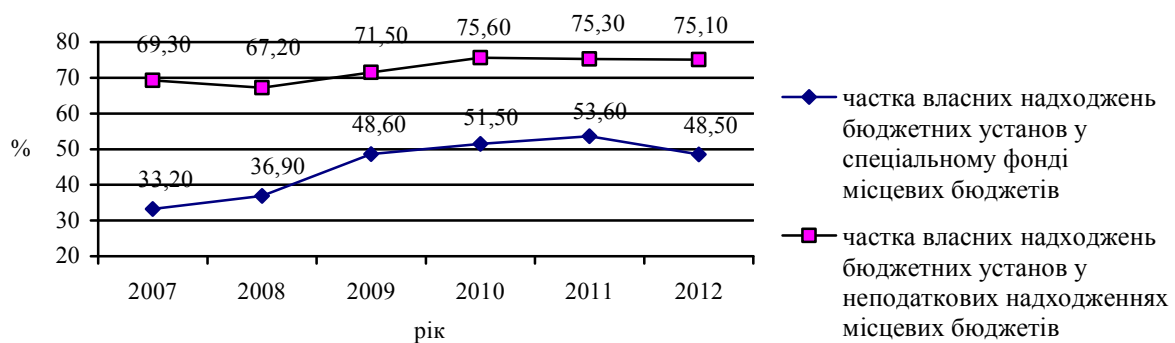

Рис. 1. Показники вагомості власних надходжень бюджетних установ у доходах місцевих бюджетів України в 2007-2012 рр. [11]

Основною претензією Міжнародного бюджетного партнерства до України є відсутність так званого громадянського бюджету, тобто роз'яснень уряду щодо статей за доходами і видатками у зрозумілій формі. Поняття «громадянський бюджет» пов'язане з тим, що його основні концептуальні положення формуються в результаті активної участі окремих громадян і незалежних громадських організацій шляхом широкого обговорення і надання відповідних пропозицій або зауважень. Остаточний варіант проекту грома-

дянського бюджету викладається в мережу Інтернет в узагальненому вигляді для забезпечення спрощеного сприйняття його змісту широким загалом громадян країни. Метод формування і спрямованість на публічне ознайомлення і зумовлюють відповідне найменування такої версії бюджету – «громадянський бюджет» [9].

Як бачимо, забезпечення високого рівня прозорості бюджетного процесу прямо пов'язане з формуванням в Україні реального, а не декларованого громадянського суспільства. (Численні ор-

ганізовані як центральними, так і місцевими органами влади громадські слухання з бюджетних чи податкових питань вже неодноразово критично оцінені фахівцями. Однак проблематика активізації громадянської ініціативи в бюджетному процесі, розвитку її форм і методів потребує додаткового наукового дослідження).

Виявлені труднощі у сфері забезпечення публічності й транспарентності бюджетного процесу об'єктивно потребують вжиття дієвих заходів, спрямованих на їх подолання. Тому ще в січні 2011 року Кабінетом Міністрів України було підготовлено проект Концепції Державної цільової програми створення та розвитку інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», п'ятий (останній) етап реалізації якої передбачав своїм кінцевим терміном другий квартал 2013 року [12]. На жаль, концепція так і залишилася проектом. Подібна участь, ймовірно, очікує і на проект закону «Про відкритість використання публічних коштів», внесений до Верховної Ради України групою народних депутатів у травні 2013 року [13]. Адже на його адресу вже пролунала досить обґрунтована критика [14].

Крім того, реалізація таких законодавчо-нормативних документів потребує, як передбачали їхні автори, належного фінансово-матеріального забезпечення. Так, фінансування заходів, пов'язаних зі створенням і розвитком інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», передбаченої вищезгаданою концепцією, потребувало 50,0 млн. грн. (у поточних цінах 2011 року) [12]. За розрахунками авторів законопроекту, його запровадження оцінено в 0,5 млн. грн. на етапі розробки й тестування, а на утримання веб-порталу заплановано було витратити 3,0 млн. грн. щорічно [5].

Звичайно, підвищений рівень контролю за загальносуспільними коштами сприяв би компенсації запланованих витрат додатковими надходженнями в державний бюджет. Наприклад, за оцінками експертів, тільки в сфері державних закупівель можна було б більш ефективно використати 30-40 млрд. грн. [15]. Однак в умовах кризи вітчизняної системи державних фінансів, перманентного дефіциту державного бюджету винайти додатковий ресурс на зазначені законодавчі новації, зрозуміло, надзвичайно складно. Це пояснює, чому ініціативи щодо поліпшення транспарентності бюджетного процесу в Україні, як правило, залишаються ініціативами. Тому доцільно звернути увагу на ті пропозиції, які за розрахунками Міжнародного Центру Перспективних Досліджень практично не потребують значних додаткових витрат на впровадження необхідних заходів, а саме:

- публікувати середньорічний звіт, який нині готують лише для внутрішнього користування;
- складати та публікувати бюджет для громадян;
- включати в діючий державний бюджет докладний опис макроекономічного та фіскального середовища;
- надавати в проекті державного бюджету дані:

- 1) про фактичні видатки за попередній рік, зокрема за індивідуальними програмами, а також про плановані видатки за економічною та відомчою класифікацією;

- 2) про неподаткові доходи бюджету та про стан державного боргу за минулий бюджетний рік;

- 3) щодо впливу різних макроекономічних припущень на виконання бюджету;

- 4) про зв'язок бюджету із заявленими урядом цілями політики та показниками виконання бюджетних програм;

- 5) про використання позабюджетних фондів і у фінансовій, і в натуральній формі (зокрема щодо джерел донорської допомоги);

- включати інформацію на програмному рівні в діючий бюджет;

- у звіті про виконання бюджету впродовж року надавати інформацію про структуру державного боргу;

- у річних звітах пояснювати різницю між запланованим і фактичним рівнем видатків;

- у звітах про аудит бюджету надавати інформацію про заходи, які виконавча влада здійснює для виконання рекомендацій аудиту [10].

Розширення переліку обов'язкового до розкриття обсягу бюджетної інформації, в тому числі з включенням до нього планових розрахунків показників основних статей доходів і видатків, абсолютно можливе в умовах сучасного інформатизованого середовища, що передбачає спрощення механізмів комунікації за допомогою застосування технічних засобів.

Також імовірно, що не потребуватиме додаткових витрат регулярне оприлюднення саме достовірної бюджетної інформації. З цією метою можливе використання зарубіжного досвіду – унормування вимоги щодо деталізації («ціни рядка») бюджетних статей.

Висновки

Розуміння суті бюджету та інших державних фінансових ресурсів як загальносуспільних коштів об'єктивно зумовлює можливість володіти інформацією щодо їх стану (формування, розподілу та використання) будь-яким громадянином країни, особливо якщо він одночасно є ще й платником податків. Оцінка стану реалізації принципу публічності та прозорості в бюджетній сфері в Україні дозволяє зробити такі висновки:

- 1) про фактичні видатки за попередній рік, зокрема за індивідуальними програмами, а також про плановані видатки за економічною та відомчою класифікацією;

- 2) Повноцінна реалізація принципу публічності та прозорості бюджетного процесу сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до органів влади різних рівнів, що є одним з чинників успішної реалізації державної соціально-економічної політики, а також поглиблюватиме демократичні засади формування й розвитку українського суспільства;

3) Непрозорість бюджетної інформації на стадії планування суттєво погіршує можливості управління бюджетними ресурсами, в першу чергу, на місцевому рівні, загострюючи проблему повноцінного бюджетного фінансування, особливо наприкінці бюджетного періоду;

4) Бюджетна інформація для абсолютної більшості зацікавлених суб'єктів залишається в Україні недоступною, недохідливою, несвоєчасною, неповною, що зумовило погіршення положення України в міжнародному рейтингу за Індексом відкритості бюджету;

5) Поліпшення транспарентності бюджетного процесу можливо досягнути за допомогою вжиття запропонованих вище заходів. Їх реалізація слугуватиме не тільки підвищенню якості бюджетного процесу та результативності бюджетного менеджменту, але й налагодженню гармонійних суспільних відносин.

При цьому залишається актуальним завдання напрацювання подальших напрямків посилення публічності та прозорості механізму функціонування всієї системи державних фінансів в Україні.

Список літератури:

1. Дем'янюк А.В. Забезпечення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні [Текст] / А.В. Дем'янюк // Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : монограф. / за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 90-100
2. Крутова А.С. Електронний документообіг в органах державної влади України: реалії сьогодення та перспективи розвитку [Текст] / А.С. Крутова, О.В. Чумак // Фінанси України. – 2012. – № 12. – С. 112-124
3. Буковинський С.А. До питання про Бюджетний кодекс України [Текст] / С.А. Буковинський // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 3-13.
4. Нитти Ф. Основные начала финансовой науки [Текст] / Франческо Нитти ; пер. с итал. И. Шрейдера; под ред. А. Свирщевского. – М.: М. и С. Сабашниковы, 1904. – XXXII, 624 с.
5. Косаковский К. Сайтология [Текст] / Кирилл Косаковский // Бизнес. – 2013. – № 23. – С. 14.
6. Геєць В.М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) [Текст] / В.М. Геєць // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 11-23.
7. Замятина М.Ф., Бескровная В.А. Тезисы доклада: Оценка прозрачности бюджетного процесса в регионах-участниках проекта; опыт и проблемы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.transparentbudget.ru/rus/transparency.htm>
8. Code of Good Practices on Fiscal Transparency (2007) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/code.htm>
9. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління»; за заг. ред. М.Я. Азарова. – К., 2011. – ISBN 978-966-2380-22-4. Т. 2: Бюджетна стратегія і державний бюджет 2012: збалансованість, прозорість, реалістичність. – 2011. – 912 с.
10. Індекс відкритості бюджету-2012: Україна втрачає позиції в міжнародному рейтингу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://icps.com.ua/key_issues/econ_analysis/indeks-vidkritosti-bjudzhetu%E2%80%932012-ukrajina-vtrachaje-pozitsiji-v-mizhnarodnomu-rejtinhu.html
11. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr\(1\).pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr(1).pdf); Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2012 рік [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quarter%202012/KV_IV_2012_Monitoring_ukr.pdf
12. Концепція Державної цільової програми створення та розвитку інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=283476&cat_id=283464
13. Про відкритість використання публічних коштів : проект Закону № 2012а від 15.05.13 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46932
14. Проект Закона Украины «Об открытости использования публичных средств» - реальный шаг к прозрачной системе контроля государственных расходов? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spektor.ua/article/proekt-zakona-ukrain-ob-otkrivosti-ispolzovaniya-publitchnh-sredstv-realyny-shag-k-prozratchnoy-sisteme-kontrolya-gosudarstvennh-rashodov/>

15. Прозорість держзакупівель принесе в бюджет 30-40 мільярдів гривень – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_11_21/Prozor-st-derzhzakup-vel-prinese-v-bjudzhet-30-40-m-ljard-v-griven-ekspert/

Надано до редакції 23.12.2013

Бак Наталія Андріївна / Nataliya A. Bak

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Прозорість бюджетного процесу як фактор підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні [Електронний ресурс] / Н.А. Бак. // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 1 (11). – С. 43-49. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n1.html>